

9.5 Utvalgte typetilfeller

9.5.1 Uegentlige tredjepartstap

9.5.1.1 Utgangspunkter

Jeg skiller mellom situasjoner der skadelidte er innenfor faresonen og situasjoner der skadelidte er utenfor faresonen. Det gjøres dels for å få frem tradisjonelle skillelinjer (med tilhørende dommer), dels fordi det fortsatt kan gjøre seg gjeldende spesielle avgrensningshensyn. Som det vil fremgå nedenfor i omtalen av Ullevåldommen fra 2018, har imidlertid den materielle betydningen av dette skillet blitt mer utvisket etter Høyesteretts kursjustering på området man tidligere betegnet som «sjokkskader». Høyesterett har lagt til grunn at det fremdeles er god grunn til å trekke nokså snevre rammer for hvilken personkrets som omfattes, og ta utgangspunkt i at vedkommende må høre til den indre kjernen av pårørende (avsnitt 47).

Det som tidligere ble betegnet som sjokkskader må ikke forveksles med tradisjonelt tredjepartstap. Forskjellen er at en «sjokkskade» i seg selv er en *realskade*, selv om denne har et indirekte preg. På denne måten skiller «sjokkskadene» seg fra tredjepartstap i sin alminnelighet, hvor skadelidte kun har blitt påført *økonomisk* tap. Sjokkskader ble av og til betegnet som «uegentlige tredjepartstap», mens tredjemenn som kun er påført et økonomisk tap, sies å lide et «egentlig tredjepartstap». I fremstillingen her benytter jeg ikke begrepet «sjokkskade», men taler om «psykiske skader» eller «psykiske lidelser». Grunnen er at «sjokkskade», slik begrepet har vært benyttet i erstatningsretten, ikke har noen meningsfull medisinsk referanse, sml. Høyesteretts påpekning i Ullevåldommens avsnitt 45.

9.5.1.2 Skadelidte innenfor faresonen

Dersom skadelidte selv har vært i faresonen, og det har resultert i både en psykisk og fysisk skade, er rettstilstanden klar. Skadevolder må «ta skadelidte som han er». Foreligger det faktisk årsakssammenheng, har skadelidte i utgangspunktet krav på erstatning også for den psykiske skaden. Det gjelder selv om den fysiske skaden er liten, se eksempelvis *Aase* (Rt. 1933 s. 931), *Hansen* (Rt. 1936 s. 557) og *Nevrose* (Rt. 1940 s. 82). Selv om det er adgang til adekvansbegrensninger, gir rettspraksis og andre kilder inntrykk av at det vanligvis skal mye til før ansvaret nedsettes når skadelidte samtidig er fysisk skadet.

Utgangspunktet er det samme når skadelidte har befunnet seg i faresonen, men kun blitt påført en psykisk skade fordi vedkommende er særlig disponert for nervøse lidelser. Skadevolder har også her sårbarhetsrisikoen. Se til illustrasjon *Abort* (Rt. 1867 s. 324), hvor en kvinne opplevde en ufrivillig tidlig fødsel som følge av stressreaksjon som tilskuer til et overfall.

Fra utgangspunktet om erstatningsvern kan det tenkes unntak. Skaden kan bli ansett som upåregnelig hvis skadelidte er eksepsjonelt sensitiv for skade. Rettsvirkningen trenger ikke bli totalt bortfall av retten til erstatning, men en ansvarsreduksjon ut fra adekvansbetraktninger. Se eksempelvis *Nevrose* (Rt. 1940 s. 82). En bryggearbeider ble utsatt for en beskjedne påkjørsel. En bil trillet borti skadelidte,

som utviklet en alvorlig nevrose. Den medførte ervervsuførhet. Høyesterett tilkjente erstatning, men reduserte den fordi nevrosen hadde fått «uforholdsmessige dimensjoner» (s. 89). I vurderingen er blant annet varigheten av den psykiske lidelsen relevant. Utfallet av vurderingen kan for eksempel bli at den midlertidige uførheten er en påregnelig skadefølge, men ikke at skadelidte skulle bli varig arbeidsudyktig. Vurderingen må imidlertid skje konkret fra sak til sak.

9.5.1.3 Skadelidte utenfor faresonen

Dette punktet omhandler skadelidte som ikke selv har vært i faresonen, men er blitt påført en psykisk skade ved å være vitne til en ulykke eller få meddelt et tragisk budskap om sine nærmeste. Det må foretas en alminnelig adekvansvurdering, der flere momenter spiller inn. I den sammensatte helhetsvurderingen inngår momenter slik som den skaddes relasjonsnærhet til den direkte skadelidte, i tillegg til blant annet graden av eventuell skyld hos skadevolder.

I *Bersagel* (Rt. 1960 s. 357) ble en mor vitne til at hennes 15 år gamle sønn druknet etter at bilen han befant seg i, kjørte utfor en kai. Uvedkommende startet bilen uten bileierens samtykke og bilen rygget utfor kaien. Foreldrene til gutten krevde erstatning av ansvarsforsikringsselskapet for tap av forsørger og moren krevde erstatning for tap på grunn av det psykiske traumet hun ble påført. Det første kravet ble forkastet, men det andre kravet ble tatt til følge. Dommen er avsagt under dissens 3–2. I vurderingen av retten til «sjokkskadeerstatning» ble følgende vektlagt av førstvoterende som målsmann for flertallet (s. 358–359):

«[1] Det er da etter min mening et åpent spørsmål hvorledes erstatningsplikts omfang skal bedømmes når man som i vår sak har for seg et tilfelle hvor det foreligger subjektiv skyld fra skadevolderens side. Jeg antar at gode grunner taler for [2] å trekke grensen for de erstatningsmessige følger videre hvor det dreier seg om skyldansvar, som i vårt tilfelle. Sett i relasjon til skadevolderens handling kan jeg ikke finne, at den omstendighet at den omkomnes mor som følge av ulykken fikk psykisk sjokk med derav følgende nervøse ettervirkninger, kan sies å være en så [3] avledet og fjern skade at det faller utenfor rammen for det påregnelige. Jeg nevner også i denne forbindelse at den situasjon som oppsto som følge av skadevolderens handling, at fru Aspøys sønn ble kjørt til sjøs med bilen på dypt vann og druknet inne i bilen, [4] i særlig grad var egnet til å sjokkere. Særlig opprivende måtte det vært for guttens mor, som kom til stede på kaien like etterat ulykken var skjedd, og som man må gå ut fra allerede da forsto at hennes sønn befant seg i den sunkne bil.»

[1] Den første setningen refererer til *Sjokk* (Rt. 1938 s. 626), hvor skadelidte ikke fikk erstatning. Høyesterett fant at det objektive ansvaret etter motorvognloven 1926 ikke kunne trekkes så langt at det ga rett til erstatning.

[2] I *Bersagelsaken* forelå det et skyldansvar, og skadevolder var *sterkt* å bebreide. Det talte for at skadefølgen burde nyte erstatningsvern.

[3] For å formulere dette momentet bruker førstvoterende en adekvansterminologi. Som påpekt av Thorson vil «handlingens grovhet påvirke hvordan skadelidte opplever den» (Thorson 2011 s. 313).

[4] Førstvoterende legger også vekt på om skadehendelsen var særlig egnet til å sjokkere, noe som her blir besvart med ja. I en av Hagstrøms analyser av «sjokkskadedommene», viser han at *Sjokk* (Rt. 1938 s. 626) og *Sola* (Rt. 1966 s. 163) atskiller seg fra *Bersagelsaken*:

«Forholdene i den siste saken [Bersagel] var imidlertid spesielle: Skadevolderen hadde utvist grov skyld, og de begivenheter moren hadde vært vitne til, var særdeles opprivende» (Hagstrøm 1987b s. 627).

Mindretallet på to dommere ville ikke tilkjenne erstatning for den psykiske skaden, og begrunnet dette med at det ikke er tilstrekkelig tilknytning mellom ansvarshendelsen og skadelidte ved denne typen skader. I tillegg ble det vektlagt retts tekniske og prosessøkonomiske hensyn. Andrevoterende understreket at «[r]ettstekniske hensyn i sin alminnelighet taler etter min mening avgjort imot å trekke dette omfattende og vanskelig kontrollerbare skadeområde inn under erstatningsretten», og at det er «grunn til å frykte for at en løsning som angitt av førstvoterende vil kunne gi anledning til misbruk og gi opphav til spekulasjoner og unødige prosesser» (s. 361).

Seks år senere fikk Høyesterett på nytt forelagt spørsmålet om erstatning for psykiske skader på en som selv var utenfor faresonen (for å bli påført fysisk skade), i *Sola* (Rt. 1966 s. 163). En mor fikk psykiske lidelser og ble arbeidsufør i lengre tid etter at sønnen omkom i en trafikkulykke. Dommen er avsagt under dissens 3–2. Flertallet viste til tidligere rettspraksis og kriteriene som er utviklet der, men kom til at faktum lå annerledes an enn i *Bersagel* (Rt. 1960 s. 357). Etter en helhetsvurdering fant flertallet at det ikke var grunnlag for å tilkjenne erstatning, og vektla følgende forhold (s. 167–168):

«Førstvoterende [i Bersageldommen i Rt. 1960 s. 357] pekte først på [1] skadevolderens skyld. Det gjaldt en sterkt beruset person som hadde forklart at han intet husket fra han satte seg i bilen til han befant seg i sjøen med den. Videre fremholdt førstvoterende at [2] situasjonen med den forulykkende som druknet inne i bilen i høy grad var egnet til å sjokkere. Særlig opprivende måtte det ha vært for guttens mor, som kom til stede på kaien like etterat ulykken var skjedd, og som man måtte gå ut fra allerede da forstod at sønnen befant seg i den sunkne bil. Jeg legger i dette at det har vært Høyesteretts mening å trekke meget snevre grenser for erstatningskrav som følge av sjokkskade.

Førstvoterende sammenlikner saksforholdet med faktum i *Bersagel* (Rt. 1960 s. 357), og påpeker at:

[1] Til forskjell fra Bersagelsaken var skadevolder i *Sola*-saken ikke sterkt å bebreide.

[2] Selve ulykkehendelsen var ikke i samme grad egnet til å påføre psykisk skade. Dette til forskjell fra Bersagelsaken. Momentet om særlig egnethet til å fremkalle psykisk skade illustreres også av underrettspraksis som *Beltebil* (RG 2005 s. 583). To foreldre utviklet posttraumatisk stressyndrom (PTSD) etter at sønnen omkom under tjeneste i forsvaret. Beltebilen han satt i, gikk gjennom isen og medførte drukning. Hendelsen var i særlig grad egnet til å fremkalle psykisk skade. Foreldrene ble tilkjent erstatning.

Etter mitt syn skiller hverken kjøringen eller meddelelsen om ulykken i vår sak seg ut fra det vanlige i disse saker. Om skadevolderens forhold er å si at den umiddelbare årsak til ulykken var sviktende oppmerksomhet, et forhold som ofte forekommer i trafikksaker, og [3] meddelelsen til den pårørende er gitt på en måte som slike budskap vanligvis blir gitt på.»

[3] Meddelelsen av dødsbudskapet skjedde på en normal måte. Meddelelsen var mer skånsom enn i Bersagelsaken. Det siste er satt i et kritisk lys av Nygaard: «[E]in kan spørja kor stor vekt ein skal leggja på at dødsbudskapet kom skånsamt fram. Traumet ligg mykje i *innhaldet* i budskapet, og den personlege *tilknytning* vedkomande hadde til den som fekk primærskaden» (Nygaard 2007a s. 378, kursivering i original).

Flertallet kom til at kriteriene fra Bersageldommen ikke ga grunnlag for erstatning slik faktum lå an, og det var heller ikke grunnlag for å utvide rammene for erstatningsvernet. Mindretallet på én dommer ville tilkjenne erstatning i en overgangsperiode, for dermed å dekke «en overgangsskade inntil forholdene igjen faller til ro» (s. 168).

Omtrent tjue år senere kom spørsmålet på ny til behandling for Høyesterett, i *Hauketo* (Rt. 1985 s. 1011). En kvinne ble påført en psykisk lidelse da hun bevitnet at ektemannen ble truffet i hodet av signallykten på et passerende tog. Ulykken skjedde mens de snakket sammen fra hver sin perrong. Mannen fikk alvorlige hodeskader, og ble 100 prosent medisinsk invalid og 100 prosent ervervsufør. Som følge av ulykken utviklet hans kone nervøse lidelser, som gjorde henne ervervsufør. Høyesterett fant at det var årsakssammenheng mellom det psykiske traumet og ansvarshendelsen, og tilkjente erstatning (s. 1016):

«Det fremgår av de dommer som partene har vist til, jfr. særlig dommen i Rt. 1966 side 163, se bemerkningene side 167–168, at det i rettspraksis er trukket meget snevre grenser for tredjemanns erstatningskrav som følge av sjokkskade. Hovedsynspunktet synes å ha vært at slike skader normalt er av så indirekte og avledet natur i forhold til den skadegjørende handling at det ikke vil være rimelig å strekke den erstatningspliktiges ansvar til også å dekke disse skader. Dette synspunkt slår etter min mening ikke til i et tilfelle som det foreliggende.

[1] Slik Gudrun Paulsen ble vitne til ulykken som rammet hennes mann, var det høyst påregnelig at hun kunne bli sjokkskadet.

Førstvoterende stadfester at vurderingen må foretas etter prinsippene i *Sola* (Rt. 1966 s. 163). Det innebærer at det prinsipielt sett er adgang til å kreve erstatning for psykiske lidelser etter å ha vært vitne til eller å ha fått meddelt at andre skades, men rammene er snevre.

Etter formuleringen av de generelle synspunktene foretas den konkrete rettsanvendelsen. Her vektlegger retten følgende:

[1] Skadehendelsen var svært voldsom. Førstvoterende anlegger en påregnelighetsbetraktning. Tilnærmingen samsvarer med at psykiske lidelser på tredjeparter (tidligere «sjokkskader») i dag drøftes ut fra adekvanslæren. Selv om det ikke formuleres uttrykkelig, må domstolens standpunkt settes i sammenheng med Bersageldommen, hvor det talte for ansvar at hendelsen var særlig egnet til å kunne fremkalle psykiske traumer. Se merknadene til dommen foran

[2] Jeg kan heller ikke se at behovet for en rimelig avgrensning av skadevolderens ansvar her gjør seg gjeldende med en slik tyngde at erstatningsplikt ikke bør anses å foreligge.»

[2] Ut fra det konkrete faktumet tilsa heller ikke rimelighetsbetraktninger at det skulle gjøres begrensninger i erstatningsansvaret.

Hauketo (Rt. 1985 s. 1011) omhandlet ikke særlig sårbarhet – skadelidte ble ansett som «en normalt robust person» (s. 1016). Dommen har likevel interesse for sårbarhetsproblemet. I teorien betraktes dommen som en ytterligere kursendring. På bakgrunn av Hauketodommen hevdet Lødrup at «sjokkskadene nå i utgangspunktet må vurderes som prinsipielt likeverdige med fysiske og andre psykiske skader» (Lødrup 2005 s. 297). Dette er jeg enig i (Kjelland 2008 s. 398). Dommen hadde indirekte betydning for sårbarhetsreguleringen, fordi sårbare personer burde nyte godt av den *generelle* oppmykningen av reglene om «sjokkskaddes» erstatningsrettslige vern.

Den siste i rekken av denne typen saker er *Ullevål* (HR-2018-2080-A). Høyesterett gikk enstemmig inn for en kursjustering i favør skadelidte sammenliknet med tidligere rettspraksis. Saken gjaldt en 15 år gammel gutt som døde på sykehuset som følge av svikt ved helsehjelpen. Det var moren som fant gutten død eller døende, og som måtte tilkalle helsepersonell for forsøk på gjenoppliving. Moren hadde krav på erstatning fra staten etter passkl. § 2 første ledd bokstav a for den psykiske skaden hun var blitt påført ved hendelsen. Partene var enige om at det forelå ansvarsgrunnlag og faktisk årsakssammenheng mellom omstendighetene rundt sønnens død og morens psykiske skade. Den sentrale rettslige problemstillingen gjaldt «de *rettslige grensene* for ansvaret» (avsnitt 27), det vil si spørsmålet om adekvans. Førstvoterende gikk utførlig gjennom høyesterettspraksis over et tidsspenn på nær 80 år og påpekte utviklingstrekk som tilsa en ytterligere rettsutvikling. Det ble særlig fremhevet at utgangspunktet i dag er at psykiske skader har samme erstatningsrettslige vern som fysiske skader, at vi nasjonalt og internasjonalt har fått vesentlig mer og dypere innsikt i psykologiske skademekanismer, årsaksforhold og komplekse sorgreaksjoner (kunnskapen gjør at en i større grad enn før kan anse psykiske skader når noen mister et barn, som påregnelige) og at Høyesteretts tidligere praksis står i «et vanskelig forhold til det ellers grunnleggende erstatningsrettslige prinsippet om at den ansvarlige må ta skadelidte som han eller hun er – gjerne omtalt som sårbarhetsprinsippet» (avsnitt 43). Videre la førstvoterende vekt på at «et nærmest unisont erstatningsrettslig fagmiljø i mer enn 40 år har stilt spørsmål ved Høyesteretts meget strenge praksis i de såkalte ‘sjokkskadesakene’» (avsnitt 44). Om justeringen i forhold til tidligere praksis uttales følgende:

«[1] Den situasjonen som etter mitt syn i sterkest grad peker seg ut med tanke på at det nå ligger til rette for en viss justering, er nettopp den vi har for oss i saken her – tilfeller der noen mister barnet sitt som følge av en erstatningsbetingende handling eller begivenhet, eller der barnet på denne måten blir alvorlig skadet. ... [2] Etter mitt syn bør det ikke lenger stilles krav om at skadesituasjonen var helt ekstraordinær eller særlig gruoppvekkende. Grensen bør være en del romsligere, og rekkes ut fra de følgende linjer:

[3] Den helt spesielt nære personlige og følelsesmessige bindingen som en forelder har til sitt barn, fører til at det alltid vil være en tung psykisk belastning når et barn dør eller blir hardt skadet. Ut fra dette er det generelt ikke upåregnelig med en reaksjon som også innebærer en psykisk skade hos forelderen. [4] Dette gjelder selv om ingen bestemte personer kan lastes for dødsfallet, og selv om ikke forelderen selv er til stede når barnet dør eller blir skadet. [5] For at ansvar for slik psykisk skade hos forelderen skal kunne være aktuelt, må det likevel være forhold knyttet til skadesituasjonen eller omstendighetene rundt den som i seg selv representerer en særlig belastning for forelderen utover selve tapet av, eller skaden på, barnet.» (avsnitt 48 og 49)

[1] Førstvoterende kan synes å begrense den generelle rekkevidden av uttalelsen ved å knytte an til en bestemt typesituasjon, nemlig der en erstatningsbetingende handling fører til at noens barn blir alvorlig skadet eller dør. Dette har trolig sammenheng med at Høyesterett ønsker å gå varsomt frem ved utvidelsen av rammene for ansvaret (se under). [2] Hva gjelder selve skadesituasjonen, går førstvoterende bort fra det tidligere kravet om at situasjonen måtte være «helt ekstraordinær eller særlig gruoppvekkende». Når det sies at grensene «bør være en del romsligere», innebærer det en oppmykning.

[3] Her knytter førstvoterende nærheten i relasjonen mellom forelder og barn opp mot påregnelighetskriteriet. Det illustrerer at jo nærmere relasjonen er, jo mer påregnelig er det at pårørende får en psykisk skade som følge av den andres skade eller død. [4] Det kreves ikke skyld hos skadevolder. [5] Deretter presiseres selve vurderings-temaet: Erstatningsansvar forutsetter at forholdene eller omstendighetene rundt «i seg selv representerer en særlig belastning for forelderen», hvilket innebærer et kvalifikasjonskrav.

Førstvoterende skisserer deretter enkelte momenter for vurderingen av hva som utgjør en «særlig belastning». Nærheten mellom den psykiske skaden hos forelderen og skadehendelsen vil være relevant. Hvordan det tragiske budskapet formidles kan ha betydning for hvordan den enkelte opplever hendelsen, og på den måten spille inn i vurderingen av hvor påregnelig det er å utvikle det psykiske traumet. En slik argumentasjonsmåte finnes i Ullevål-dommen, der Høyesterett viste til *Utøya* (HR-2017-352-A, avsnitt 29) om rett til voldsoffererstatning. Det understrekes også at man, som ellers i erstatningsretten, «innen rimelighetens grenser [må] knytte vurderingen til den konkrete forelderens forutsetninger, enten vedkommende er alminnelig robust eller mer enn vanlig sårbar» (avsnitt 50).

Høyesterett staket med Ullevål-dommen ut en ny retning for rettsutviklingen knyttet til erstatning for psykiske skader påført tredjepersoner (uegentlige tredjepartstap). Samtidig er det verdt å merke seg at Høyesterett uttrykker en viss tilbakeholdenhet. Blant annet uttaler førstvoterende i avsnitt 47 at vi «nok likevel ikke er kommet dit at det nå vil være riktig helt å forlate tanken om at det på dette feltet gjør seg gjeldende spesielle avgrensningshensyn». Det vises til at det her dreier seg

om en langvarig og festnet rettsoppfatning og praksis som lovgiver i flere sammenhenger har knyttet ulike offentlige erstatningsordninger til. En større omlegging av praksis vil kunne rukke ved forutsetningene for disse ordningene, og videre at grunnlaget for Høyesteretts opprinnelig meget strenge praksis ikke er bortfalt (selv om det er svekket). På denne bakgrunn er det nok fortsatt «god grunn til å trekke nokså snevre rammer for hvilken *personkrets* som omfattes, og ta utgangspunkt i at vedkommende må høre til den indre kjerne av pårørende» (avsnitt 47, min kursivering). For en nærmere omtale av dommen, se blant annet Frøseth 2018b.

Det savnes likevel en nærmere avklaring fra Høyesterett om sårbarhetsprinsippets funksjon og rekkevidde. Problemstillingen har samtidig blitt mer praktisk. Moderne kommunikasjonsformer, for eksempel med direkteoverføringer av ulykker, kan medføre at utenforstående påføres sjokkskader i et helt annet omfang enn tidligere. Situasjonen illustreres av *Alock v. Chief Constable of South Yorkshire Police* (1992) 1 A.C. 310. Et fotballstadion kollapset. Omtrent hundre mennesker ble drept, og mange ble hardt skadet. Fotballkampen var direkteoverført på tv, og nærstående ble vitner til ulykken. Ingen fikk erstatning, og saken brakte liv i debatten om «sjokkskader».

Andre lands regulering av retten til erstatning for psykiske lidelser etter å ha vært vitne til alvorlige hendelser, er nokså ulik. I svensk rett har det skjedd en utvikling i skadelidtes favør. I NJA 1993 s. 41 I-II ga Högsta Domstolen erstatning til nærstående for psykisk skade etter et drap. Den nærstående var ikke vitne til drapet. I NJA 1996 s. 377 ble det gitt erstatning til nære pårørende etter dødsfall voldt ved grov uaktsomhet. En søster av avdøde overvar drapet og foreldrene kom til åstedet etterpå. Samtidig med denne domstolsskapte rettsutviklingen arbeidet lovgiver for å styrke vernet. I 2001 ble det innført en lovregel til fordel for særlig nærstående, jf. 5 kap. 2 § tredje punktum SkL. Etter lovendringen kreves det fortsatt at erstatningssøkeren står i en nær persontilknytning til direkte skadelidte, men anvendelsesområdet er utvidet til å gjelde også ved objektivt ansvar. En tilsvarende regel ble innført i finsk rett i 1999, jf. FiSkL 5 kap. 6 §. Den finske bestemmelsen er imidlertid begrenset til dødsfall voldt ved forsett og grov uaktsomhet, og tilsvarende dermed rettstilstanden i svensk rett før lovendringen. I dansk rett er erstatning for slike uegentlige tredjepartstap per i dag ikke lovhjemlet. EAL § 26 a gir likevel nærstående rett til en godtgjørelse dersom dødsfallet er forårsaket av visse kvalifiserte forhold. Et eksempel på at erstatning har blitt tilkjent, er *Dødsbudskap* (UfR 2014 s. 2376 H). En mor utviklet en psykisk lidelse etter å ha fått beskjed om at hennes to døtre var drept. Døtrene hadde fått pulsåren skåret over av morens eksmann og døtrenes far. Høyesteret la til grunn at det forelå erstatningsplikt selv om moren ikke selv overvar drapene eller umiddelbart kom til åstedet, men fikk etterfølgende underretning om drapene.

Vendes blikket utenfor Norden, ser man at engelsk rett er restriktiv, mens fransk og italiensk rett er liberal. Etter engelsk praksis kreves det at den psykiske skaden er påregnelig og skadelidte hadde en viss nærhet til ansvarshendelsen. I tillegg kreves det at skadevolder har hatt en «duty of care» overfor skadelidte. Fransk og italiensk rett åpner for å tilkjenne erstatning for alle typer skader, også ved vanlige sorgreaksjoner. I tysk og østerriksk rett finnes en mellomvariant. «Sjokkskadeerstatning» kan kreves når ansvarshendelsen har medført mental sykdom som for eksempel

psykoser, men ikke ved mindre alvorlige lidelser slik som normale sorgreaksjoner, søvnløshet og konsentrasjonsvansker.

Utviklingen i det norske kildematerialet, og den uensartede reguleringen i europeisk rett, gjør det interessant å se hvilken retningslinje som anvises av Study Group og Tilburg-gruppen. Av PEL artikkel 2:201 følger det at personskadebegrepet omfatter psykiske skader. Bestemmelsen er generelt formulert og dekker også psykiske skader etter å ha vært vitne til eller fått meddelt alvorlige hendelser. Erstatningsvern forutsetter at skaden skyldes medisinske forhold («amounts to a medical condition»). Når det gjelder sårbarhetsreguleringen, gir Study Groups kommentarer til regelen et sentralt tolkningsbidrag. Det fremgår at prinsippet om å «ta skadelidte som han her», også gjelder ved sårbarhet for sjokkskader. Man finner ingen tilsvarende regulering hos Tilburg-gruppen, men PETL artikkel 2:102 (2) rangerer «mental integrity» høyt i hierarkiet av «protected interests».

Ved at sårbarhetsprinsippet i dag – etter Ullevåldommen fra 2018 – legges til grunn som utgangspunkt for sjokkskadene, vil dette særlig komme sårbare skadelidte til gode. En slik rettstilstand bidrar til å fremme hensynene om likhet og respekt for menneskers individualitet. Ved at sårbarhetsprinsippet oppstilles som utgangspunkt for drøftelsen av psykiske lidelser (uegentlige tredjepartstap), oppnås også en enklere regelstruktur. Man får den samme hovedregelen for de ulike undergruppene av typetilfeller, og dermed et felles utgangspunkt uavhengig av om skadelidtes sårbarhet er av fysisk, psykisk eller økonomisk art. Ved psykiske skader på de som blir vitne til eller får meddelt en alvorlig hendelse, må det fortsatt vurderes konkret om skaden gir grunnlag for erstatning, og i tilfelle i hvilken utstrekning. Sjokkskaden må oppfylle adekvanskrevet.

Erstatningsvernet for denne typen skader er med Ullevåldommen sterkere enn tidligere. En slik rettsutvikling samsvarer med den kursjusteringen man finner i *Hauketo* (Rt. 1985 s. 1011) og gjenspeiler synspunkter i nyere juridisk teori (se bl.a. Hagstrøm og Stenvik 2015 s. 428; Lødrup 2009 s. 386 f.; Nygaard 2007a s. 378 f. samt Kjelland 2008 s. 400 og Kjelland 2016 s. 298).

9.5.2 Tredjepartstap og rene formuestap

9.5.2.1 Generelt

Dette punktet omhandler tredjepartstap og rene formuestap. Med «tredjepartstap» menes her et formuestap som har rammet en annen enn den direkte skadelidte. For den direkte skadelidte består tapet/skaden i en integritetskrenkelse, enten gjennom en person- eller tingsskade. Et «rent formuestap» er derimot et økonomisk tap som ikke er forårsaket av en slik integritetskrenkelse. Mangelen på en forutgående integritetskrenkelse gjør at formuestapene kan befinne seg på erstatningsvernets yttergrense.

Det finnes en rekke forskjellige typer undergrupper av tredjepartstap og formuestap. Siktemålet med fremstillingen er å gi en oversikt over de mest sentrale av disse, og påpeke nyanser i reglene om erstatningsvernets grenser. I denne sammenhengen er høyesterettspraksis den sentrale rettskilden. Jeg har funnet det hensiktsmessig å skille mellom tre hovedkategorier tredjepartstap, avhengig av om man er på